

Олександр Митник
Інна Большакова

**ЗАВДАННЯ
З ЛОГІЧНИМ НАВАНТАЖЕННЯМ
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Зошит

4 клас

Тернопіль
Мандрівець
2014

ББК 74.268.1

М66

*Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах
комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради
з питань освіти Міністерства освіти і науки України
(лист ІТЗО від _____ р. № _____)*

Рецензенти:

Г. В. Семеренко – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри мови та методики викладання в початковій школі Інституту педагогіки і психології НПУ ім.М.П.Драгоманова

Л. І. Гула – заступник директора з навчально-виховної роботи гімназії №143 м. Києва

Митник О. Я.

М66 Завдання з логічним навантаженням з української мови: зошит.
4 клас / О. Я. Митник, І. О. Большакова. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 80 с.

ISBN 978-966-634-827-5

У зошиті представлено систему завдань з логічним навантаженням, розроблену відповідно до чинної державної програми з української мови для четвертого класу (автори: М. С. Вашуленко, К. І. Пономарьова, О. Ю. Прищепа, В. О. Мартиненко, С. О. Караман, Н. І. Луцько).

Для учнів 4 класу, вчителів початкової школи, методистів науково-методичних центрів.

ББК 74.268.1

Навчальне видання

МИТНИК Олександр Якович, **БОЛЬШАКОВА** Інна Олексіївна

Завдання з логічним навантаженням з української мови: зошит

4 клас

Керівник проекту *Б. Фенюк*
Головний редактор *І. Дворницька*
Літературний редактор *А. Семенова*
Технічний редактор *А. Трут*
Верстання *Р. Козака*
Обкладинка *О. Курила*

Підписано до друку 27.08.2014. Формат 70x84/16. Ум. друк. арк. 5,6. Наклад 1000 пр.

Видавництво “Мандрівець”, вул. Текстильна, 18, м. Тернопіль, 46400.

Тел. (0352) 42-39-62, 43-39-62, тел./факс (0352) 52-43-38.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3650 від 22.12.2009.

Друк: ТОВ “Терно-Граф”, вул. Текстильна, 18, м. Тернопіль, 46400

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ТР № 24 від 28.12.2004.

Всі права застережені

All rights reserved

ISBN 978-966-634-827-5

© О. Митник, І. Большакова, 2014

© ТОВ “Мандрівець”, 2014

I. МОВА І МОВЛЕННЯ

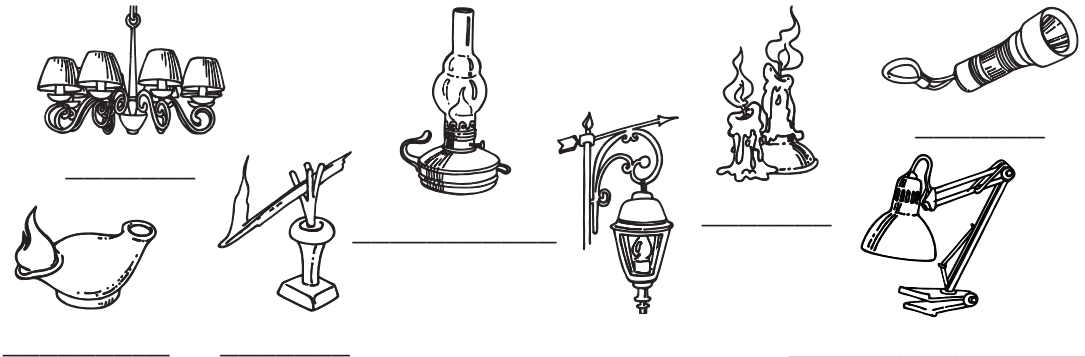
1. У кожному рядку знайди зайве поняття і підкресли його. Обґрунтуй свою думку.

- а) мова, мовонька, мовити, домовленість, домовий, розмова;
- б) говорити, промовляти, бубоніти, шепотіти, співати, базікати, гомоніти;
- в) солов'їна, колискова, підводна, українська, милозвучна, рідна, материна.

2. Прочитай текст. Підкресли застарілі слова.

У давнину хата селянина освітлювалася скіпкою (лучиною). Її готували заздалегідь: довге сухе поліно розколювали вздовж по волокнах та відрізали тонкі трісочки. Спочатку скіпку встромлювали у стіну, а пізніше почали вставляти у світець – спеціальну підставку, зроблену з каменю чи металу. Щоб запобігти пожежі, під світець ставили невеличке коритце з водою, куди падали вуглинка.

Запиши освітлювальні прилади. Назви давніх приладів підкресли.

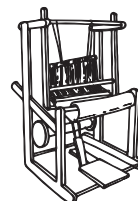
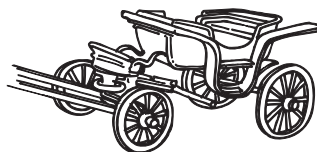

3. Навпроти застарілих слів напиши загальноживані, використовуючи слова для довідок.

<input type="text"/>	ПЕРСТ		ЧОЛО	<input type="text"/>
<input type="text"/>	ДЕСНИЦЯ		ЛАНТИ	<input type="text"/>
<input type="text"/>	ВУСТА		ШУЙЦЯ	<input type="text"/>

Слова для довідок: права рука, ліва рука, палець, лоб, щоки, губи.

4. З'єднай стрілками малюнки. Запиши слова парами, використовуючи слова для довідок.

Лялька _____ – лялька _____ ;

_____ – _____ ;

_____ – _____ ;
_____ – _____ ;
_____ – _____ .

Слова для довідок: мотанка, Барбі, кольчуга, бронези-
лет, веретено, ткацький станок, тарантас, автобус, кучер,
шофер.

5. Учні 4 класу пояснювали зміст поняття культура мов-
лення. Хто з дітей найточніше дав визначення цього понят-
тя? Підкресли це визначення.

Софійка. Культура мовлення – це правильна вимова слів.

Сергій. Культура мовлення – це правильність, точність,
виразність мовленого слова.

Ганнуся. Культура мовлення – це дотримання норм літе-
ратурної мови.

6. Прочитай текст. Поруч з кожним реченням зроби за-
пис: судження, твердження. Підкресли речення, яке не є ні
судженням, ні твердженням.

Культура спілкування

Культура спілкування є складовою культури людини.
(_____)

Культура спілкування – це не тільки знання правил гра-
матики, а й уміння використовувати інтонацію, жести, мімі-
ку, дотримуватися мовленнєвого етикету. (_____)

Основа культури спілкування – повага та доброзичли-
вість у ставленні до людини, з якою спілкуєшся. (_____)

Чи володієш ти культурою спілкування? (_____)

7. Прочитай правила. Чи погоджуєшся ти з ними? Напиши відповідь (так, ні).

Запиши правила, змінивши відповідно до вимог культури спілкування.

Ніколи не вітайся першим. (_____)

Не звертай уваги на того, з ким розмовляєш. (_____)

Будь неввічливим, не слухай, що тобі говорять. (_____)

Ніколи не усміхайся, будь суворим. (_____)

РОЗДІЛ II. ТЕКСТ

1. Виконай поділ поняття текст.

Тексти бувають: _____

2. Прочитай тексти. Добери до них заголовки. Визнач та запиши назву типу тексту.

а) Після перших заморозків повернулися теплі, погожі дні. Осики, берези, липи вже скинули літнє вбрання, а на узліссі ще хизувалася червоними дукатами груша-дичка. А якою вродливою стала бруслина! На гілочках поблискують рубінові намистини з вкрапленнями золота. Ідеш осіннім лісом і милуєшся його прив'ялою красою. *(За С. Мацюцьким)*

Це текст – _____

б) Ось і осінь. Кожна горобина обсипана червоними ягодами. Повно тут тих, хто любить поласувати ягодою горобини: дрозди, синиці. Ось омелюхи поспішають. Але що це? З самісінької верхівки дерева одна за одною пташки грудочками попадали в траву, лежать і не ворущаються. Підійшов – омелюхи як неживі. Узяв у руки – тільце тепле, дихають. А очі заплющені. Лісник коротко пояснив: “Об’їлися. Нічого їм не станеться. Полежать години зо три, зголодніють, і все як рукою зніме”. Скоро мої омелюхи ожили, заворушилися, спурхнули на дерева і, наче нічого й не сталося, знову взялися за горобину. *(За В. Костилевим)*

Це текст – _____

в) Люблю осінь. Ви запитаете, чому? Можливо, тому що першого вересня школярки з новими портфеликами йдуть уперше до школи. Так, це незабутня хвилина дитинства! Осінь ще чарує мене своїми кольорами. Коли на деревах затріпочуть червоні, багрянні, золоті листочки, мені здається, що наш сад найкращий у світі. Незабутні дні, коли ми з татом ідемо в ліс збирати опеньки. Удома мама маринує їх, закручує в банки на зиму. Восени є багато народних свят. Одне із них 14 жовтня – свято Покрови Пресвятої Богородиці. Шкода, що осінь минає швидко. (За М. Людкевич)

Це текст – _____

Про ці тексти складено твердження. У дужках напиши, істинним (іст.) чи хибним (х.) є кожне з них.

- а) Усі записи є текстами. (___)
- б) Деякі тексти є розповіддю чи описом. (___)
- в) Жоден текст не містить зачин. (___)
- г) Принаймні один текст є міркуванням. (___)
- г) Принаймні в одному з текстів є твердження. (___)
- д) Якщо ці тексти написано українською мовою, то їх написали українські письменники. (___)

3. Намалюй у прямокутнику за допомогою кругів Ейлера співвідношення між обсягами понять, поданих нижче.

- А – текст
- В – текст-міркування
- С – текст-опис

4. Укажи послідовність виконання обмеження поняття *текст* (розташуй поняття від родового до видового).

- 1 ТЕКСТ
- ТЕКСТ-ОПИС ПАПУГИ КЕШІ
- ТЕКСТ-ОПИС ПТАШКИ
- ТЕКСТ-ОПИС ПАПУГИ
- ТЕКСТ-ОПИС

5. Виконай узагальнення поняття *текст* за зразком, використовуючи слова для довідок.

Зразок. Текст-розповідь “Пригоди мурашки” – текст-розповідь – текст.

Текст-міркування “Чи варто гарно вчитися?” – _____

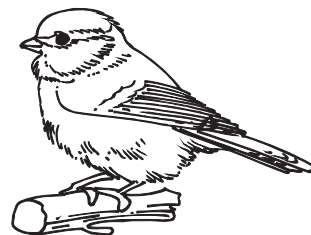
_____ – _____.

Слова для довідок (вибери потрібне): текст, текст-міркування, текст-розповідь, текст-опис.

6. Прочитай текст.

Кожен робить собі запаси на зиму по своєму.

Ховрах зерно з полів краде й ховає в нору. Водяний щур забиває віднірки картоплею. Сич на зиму заморожує в дуплі, як у холодильнику, мишей і птахів. За-

пасають по-різному, але всі для себе: у своїй коморі, у своєму дуплі, у своїй норі.

І тільки одні веселі чубаті синички збирають запаси зовсім не так. Жучок, павучок, муха – згодиться. Насіннячко, ягідка, зернятко – підійде. У лісі на кожному дереві знайдеться затишна тріщинка. Хіба всі запам’ятаєш? А їх і не треба запам’ятовувати: комори ці для всіх.

Збирати запас можна по-різному. Можна, як ховрах і щур, – лише для себе. А можна, як чубата синичка, – для всіх. (За М. Сладковим)

а) Підкресли заголовок, який найбільше відповідає змісту тексту.

“Як тварини запаси на зиму роблять”, “Незвичайні комори”, “Запасливі звірята й пташки”, “Запаси для всіх”, “Синиччині запаси для всіх”, “Запаси на зиму”, “Готуємося до зими”, “Скоро зима”.

б) Запиши свій заголовок _____

в) Пронумеруй пункти плану до тексту.

- Кожен робить запаси по-своєму.
- Синиччині запаси для всіх.
- Запаси чубатої синички.
- Як запасуються ховрах, водяний щур, сич.

7. Прочитай текст.

Холодно взимку зайчикові. Вибіг він на узлісся, а вже ніч настала. Мороз тріщить, сніг проти Місяця блищить, холодний вітер з яру повіває.

Сів зайчик під кущем, потяг лапки до місяця, просить: “Місяцю, любий, погрій мене своїми променями, бо довго ще сонечка чекати”. Шкода стало Місяцеві Зайчика, він і говорить: “Іди полем, я тобі дорогу освітлю, прямуй до великого стогу сіна”.

Попрямував Зайчик до стогу сіна, зарився у стіг, виглядає, усміхається до Місяця: “Спасибі, любий Місяцю, тепер твої промені теплі-теплі”. (*В. Сухомлинський*)

а) З’єднай стрілками заголовки до тексту та основу їх добору. Вибери та запиши найбільш вдалий, на твою думку, заголовок до тексту.

ТЕМА
(про що або про кого
говориться у тексті)

ОСНОВНА ДУМКА

● ЯК МІСЯЦЬ ЗАЙЧИКА ЗІГРІВ

● ДРУЗІ ЗАВЖДИ ВИРУЧАЮТЬ

● ЗАЙЧИК І МІСЯЦЬ

● ПРО ЗАЙЧИКА

● ДОПОМАГАЙ ТОМУ,
ХТО ЦЬОГО ПОТРЕБУЄ

б) Підкресли назву типу тексту.

ТЕКСТ-ОПИС

ТЕКСТ-РОЗПОВІДЬ

ТЕКСТ-МІРКУВАННЯ

в) У кожному рядку підкресли фразу, яка може бути пунктом плану до тексту.

1. Холодно взимку. Морозний вечір. Як холодно Зайчикові вночі!
 2. Доріжка до тепла. Допомога Місяця. Розмова Зайчика й Місяця.
 3. “Теплі” місячні промені. Як Зайчик зігрівся. Зайчик дякує за допомогу
8. Прочитай текст.

Засипало снігом землю. Нічого їсти Зайчикові. Побачив Зайчик червоні ягоди горобини. Бігає навколо дерева, а ягоди – високо.

Просить Зайчик: “Дай мені, Горобинко, одне гроно ягідок”. А Горобина й каже: “Попроси Вітру, він і відірве”. Попросив Зайчик Вітру. Прилетів він, гойдає, трусить Горобину.

Відірвалося гроно червоних ягід, упало на сніг. Їсть Зайчик ягоди, дякує Вітрові й Горобині. *(В. Сухомлинський)*

а) Добери до тексту заголовки (щоб дібрати заголовки, потрібно визначити тему тексту або його основну думку).

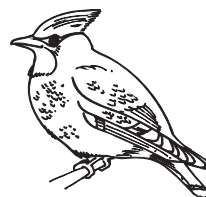
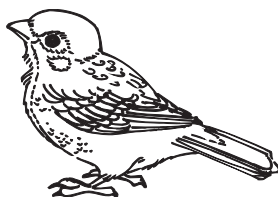
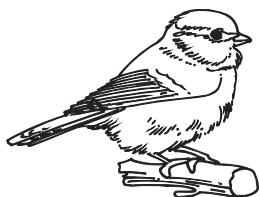
б) Визнач тип тексту (потрібно визначити загальне питання тексту, проаналізувати його будову).

в) Склади план тексту (визнач кількість абзаців, знайди ключові слова у кожному абзаці, сформулюй пункти плану).

План

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____

9. Упізнай пташку за описом та запиши її назву.

Назва птаха _____

А. На солом'яній стрісі цвірінькала зграйка птахів. Аж тут прилетів до них чужий. Був він якийсь не схожий на інших. Маленька голівка набундючена, шия коротенька, дзьобик вередливий. Та найголовніше – біла пір'їнка в хвості серед сірого пір'я. *(За В. Сухомлинським)*

Візьми до уваги: набундючений – надутий, з розпущеними крилами.

Назва птаха _____

Б. Щойно посвітлішає за вікном, прилітає маленька жовтогруда пташка. Шапочка у неї чорно-оксамитова, щічки біляві. На зеленкувато-сірих крильцях кожна пір'їнка ніби пензликом намальована. *(За В. Сухомлинським)*

Назва птаха _____

В. Цього птаха легко впізнати за гострим червонуватим чубчиком на голівці. Під пташиним дзьобом оксамитово-

чорна пляма як маніжка. Чорна смужка проходить через око. Здається, ніби пташка окуляри від сонця начепила. На спинці пір'ячко бурувато-сіре, на грудці – рожевувате. Хвостик короткий з жовтою смужечкою на кінці.

Випиши слова, які описують:

голову пташки (дзьоб, “щічки”, “шапочку”, “чубчик” тощо): _____

пір'я: _____

хвіст: _____

Доповни обмеження поняття *птиця*.

Птиця – дикий птах – _____ – хатній горобець.

Доповни узагальнення поняття *велика синиця*.

Велика синиця – синиця – _____ – тварина – організм.

10. Прочитай текст.

Знайшла лисичка в полі дзвіночок. Узяла його в зуби, похитала мордочкою. Дзвіночок задзвенів. Лисичці сподобалося. Вона бачила овечок із дзвіночками, чула дзвін, то й собі почепила його на шию. (За А. М'ясткіським)

Що далі трапиться з лисичкою? Напиши продовження про лисиччині пригоди. Підкресли, яким буде цей текст: текст-опис, текст-розповідь, текст-міркування.

11. У кожному ряді підкресли однією лінією поняття, які можуть називати причину події, а двома лініями – її наслідок. Склади текст-розповідь, спираючись на ці поняття.

- а) м'яч, перемога, друзі, футбол, змагання, малята, вулиця, автобус, гра, задоволення;
- б) калюжа, дощ, нежить, малювання, парасолька, човники, папір;
- в) помилка, диктант, телевізор, фільм про природу, розповідь на уроці, гурток юннатів, запізнення, оцінка, домашнє завдання.

12. На уроці учні писали текст-міркування на тему “Чотириногий друг людини – собака”. Пронумеруй частини тексту відповідно до побудови тексту-міркування.

- Нашого песика звать Крехітка, хоч він зовсім не маленький. Але він такий ласкавий, що ця кличка приклеїлася до нього відразу.
- Собаки охороняють будинки, худобу на пасовиськах, важливі державні споруди. Вони – вірні помічники на полюванні. Є собаки, які розшукують злодіїв або речовини, небезпечні для людини. Вони допомагають рятувати людей з-під уламків будівель після землетрусу, з-під шару снігу при обвалах у горах, витягують з води, коли людина тоне. А собака-поводир заміняє сліпій людині очі: допомагає орієнтуватися у просторі. У деяких північних країнах людина використовує собак для їзди на нартах (довгих вузьких санях).
- Здавна собака є вірним другом людини. Собаки завжди допомагали людині виконувати різну роботу.
- Зараз на нашій планеті проживає близько 400 мільйонів собак. І всі вони залишаються вірними друзями людини.

13. Учні склали текст-міркування на тему “Що краще для розуміння казки: прочитати книжку чи подивитися фільм?” Запиши докази в обидва стовпчики. Зроби висновок.

Краще прочитати книжку

Краще подивитися фільм

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

Висновок. _____

14. З'єднай стрілками текст з відповідним поняттям.

Пішла у магазин. Скоро повернуся. Мама ●

● ОГОЛОШЕННЯ

Будьте обережні під час роботи з
ножицями. Тримайте їх у футлярі.
Передавайте ножиці кільцями вперед.
Не бігайте з ножицями в руках. ●

● ВІТАЛЬНА ЛИСТІВКА

Увага! Загубився собака породи тер'єр.
Кличка – Барбос. Телефонувати: 234-34-34. ●

● ЗАПИСКА

Дорога бабусю! Вітаю тебе з днем
народження. Бажаю міцного здоров'я,
щастя. Твоя онука Ганнуся. ●

● ІНСТРУКЦІЯ

РОЗДІЛ III. РЕЧЕННЯ

1. Запиши вид речення за метою висловлювання. Підкресли судження однією лінією, твердження – двома.

1) Даринка записала на дошці розповідне речення.

- 2) Що називається реченням? _____
- 3) Уважно прочитайте завдання! _____
- 4) Деякі речення є розповідними. _____
- 5) Садок, яблука, збирали, вранці. _____
- 6) Уранці Петрик і Настуся збирали яблука в садку.
-

2. Виконай поділ поняття *речення* за різними основами.
Використовуй слова для довідок.

- а) за метою висловлювання речення бувають: _____
_____ .
- б) за інтонацією речення поділяють на _____
_____ .
- в) за наявністю однієї чи двох (або більше) граматичних
основ речення бувають: _____
_____ .

3. Подані речення заміни іншими, при цьому зберігаючи
зміст. Підкресли головні члени речення.

а) Кухар приготував страву із круп.

б) Робітник, який готує хлібні вироби, виготовив кондитерський виріб круглої форми з пісочного тіста, покритий кремом.

в) Майстер, який виготовляє із глини посуд, змайстрував череп'яну посудину з ручкою для пиття.

Слова для довідок: кухар, зварив, кондитер, пекар, гончар, каша, кухоль, випік, виліпив.

4. Прочитай судження-засновок. Побудуй і запиши судження-висновок шляхом *перетворення*.

Усі присудки – головні члени речення. Отже, жодний присудок _____ .

5. Прочитай судження-засновок. Побудуй і запиши судження-висновок шляхом *обернення*.

Усі підмети – головні члени речення. Отже, деякі _____ .

6. Прочитай речення.

Восени журавлі відлітають у вирій.

Запиши речення, замінивши:

а) вид речення за метою висловлювання: _____

б) підмет: _____

7. Підкресли головні члени речення. Підкресли хвилястою лінією речення без другорядних членів.

На вулицях транспорт завжди поспішає.

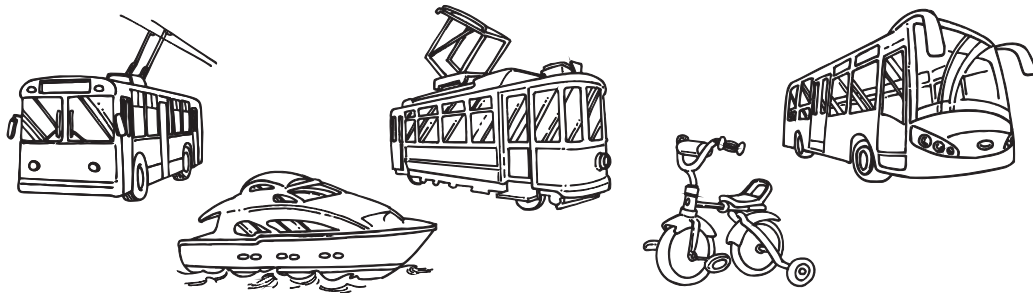
Їде тролейбус. Несуться трамваї.

Автобуси мчать. Пробігають таксі.

В метро поспішають люди усі.

Н. Забіла

Обведи малюнки, на яких зображено транспортні засоби, про які говориться у вірші.

Пошир речення однорідними членами речення. Підкресли головні члени речення.

Вулицями міста мчать автобуси, _____

_____ .

8. До даного родового поняття допиши видові. Запиши над іменниками їх рід.

Наземний транспорт: _____

_____ .

Водний транспорт: _____

_____ .

9. Виконай обмеження поняття *транспорт* (візьми до уваги: розташуй поняття від родового поняття до видового). Використовуй слова для довідок.

Транспорт – _____

Виконай *узагальнення* поняття *автомобіль “Лада”* (візьми до уваги: розташуй поняття від видового поняття до родового).

Автомобіль “Лада” – _____

Слова для довідок (вибери потрібне): автомобіль, байдарка, автобус, наземний транспорт, транспорт, водний транспорт, одяг, човен, байдарка Миколи, автобус № 23, рибальський човен, легковий автомобіль, спортивний човен, рибальський човен діда Андрія.

10. Пошир речення однорідними членами речення. Підкресли родові поняття однією лінією, видові – хвилястою.

У саду росли дерева: _____

Над квітами літали комахи: _____

11. Прочитай текст. Підкресли однорідні члени речення.

Барвистою, пухкою ковдрою встелена земля. На голих, мокрих гілках бринять прозорі сльозинки дощу. Лісову тишу порушує сумний спів синичок, скрекотання білобокої сороки, цвірінькання горобців. Прилітають північні пернаті гості: сірувато-рожеві омелюхи, чечітки, полярні жайворонки. (За В. Самош)

Про речення тексту складено твердження. У дужках напиши, істинним (іст.) чи хибним (х.) є кожне з них.

- а) Усі речення розповідні чи питальні. (____)
- б) Деякі речення спонукальні й неокличні. (____)
- в) Принаймні одне речення складне. (____)

- г) Жодне речення не є окличним. (___)
- г) Усі речення є реченнями з однорідними членами. (___)
- д) Принаймні одне речення містить однорідні присудки.
(___)

12. Прочитай речення.

- а) Різноколірні метелики весело літали у садку, пурхали над квітами, пили солодкий квітковий нектар.
- б) Білий метелик літав у садку, червоний метелик пурхав над квітами, а блакитний метелик пив солодкий квітковий нектар.

Заповни таблицю. Підкресли однією лінією, чим схожі речення, двома лініями – вони різняться.

	ПЕРШЕ РЕЧЕННЯ	ДРУГЕ РЕЧЕННЯ
Тема (про кого або про що розповідається)		
За метою висловлювання (розповідне, питальне, спонукальне)		
За інтонацією (окличне, неокличне)		
За будовою (просте, складне)		
Чи є однорідні члени речення		

13. Зміни речення так, щоб перше було простим, а друге – складним.

а) У лісі росли дуби _____

б) У лісі росли дуби _____

14. Із двох речень побудуй одне. Запиши, яким є утворене речення: простим чи складним.

а) На столі лежали книги. На столі стояла ваза з квітами.

_____.

б) На столі лежали книги. На столі лежали олівці.

_____.

15. Напиши вид судження і вид речення (просте чи складне).

а) У школі вивчають українську й англійську мови.
_____ судження, _____ речення.

б) Соми і карасі – риби.
_____ судження, _____ речення.

в) Якщо пролунав дзвоник, то розпочався урок.
_____ судження, _____ речення.

Підкресли правильну відповідь, чи завжди складні судження є складними реченнями.

Так

Ні

16. Прочитай речення.

Марійка приготувала салат з огірків та помідорів.

Учні четвертого класу висловили думки про дане речення так:

Данилко: Це складне істинне твердження.

Оленка: Це речення з однорідними членами.

Сашко: Це складне речення.

Підкресли хибне твердження.

17. Прочитай текст. Підкресли однорідні члени речення.

Осине гніздо схоже на тонкий папір. Тільки для людей папір машина робить, а оса працює самотужки. Своїми щелепами комаха нагризе дрібних трісочок, змочить їх клейкою слиною і ліпить комірки гнізда. В них живуть личинки. Дорослі оси охороняють та годують личинок, чистять та провітрюють їхні комірки. (*З журналу.*)

Встав потрібні за змістом дієслова, використовуючи слова для довідок. Підкресли однорідні присудки.

Оса _____ та _____ личинок,
_____ комірки, _____ гніздо.

Виконай обмеження поняття *присудок* “охороняють”.

Присудок “охороняють” – _____

Слова для довідок: присудок, підмет, головний член речення, другорядний член речення, член речення.

18. Прочитай текст. Підкресли однорідні підмети однією лінією, однорідні другорядні члени речення – пунктирною лінією. Знайди та познач хвилястою лінією “зайве” за будовою речення.

Ось виструнчились у весняному святковому вбранні вишні, сливи, черешні, груші. Прислухайтесь до пташиного хору в лісах, парках, садках. На різні голоси славлять весну дрозди, коноплянки, щиглики. Здалеку озвалась іволга, закувала зозуля. *(За О. Копиленко)*

Пошир речення прикметниками, використовуючи слова для довідок. Підкресли головні члени речення.

Ось виструнчились у весняному святковому вбранні _____ вишні, _____ сливи,
_____ черешні, _____ груші.

Слова для довідок: високі, гордовиті, білі, мрійливі, запашні, пахучі, духмяні, ніжні, квітучі, сніжно-білі, сліпучо-білі.

19. Прочитай. Підкресли граматичну основу речень. Підкресли “зайве” речення хвилястою лінією.

У сільському ставку плавали карасі, окуні, соми.

У бабусиному садку росли ромашки, півонії, жоржини.

Мар’янка прочитала бабусі казку, а Ганнуся намалювала до неї ілюстрацію.

На бабусиному городі онуки копали картоплю, збирали огірки, поливали капусту.

Бабуся спекла смачні пиріжки з картоплею, капустою, вишнею.

20. Прочитай. Підкресли граматичну основу речень. Підкресли “зайве” речення хвилястою лінією.

- а) Мама вишиває на білому полотні зелений барвінок, чорнобривці, сині волошки (*А. М’ястківський*).
- б) Є книг багато: радісних, печальних, товстих, тонких, барвистих, наче жар (*В. Бичко*).
- в) Дівчина сиділа біля вікна і плела тонке біле мереживо (*В. Сухомлинський*).
- г) Повіяв із півдня теплий вітер, пригріло сонечко. (*В. Сухомлинський*).
- г) Костик сидів на приступцях ґанку і їв пироги (*В. Сланчук*).

21. Склади та запиши речення, дібравши потрібний сполучник. Усно визнач, яке це речення: просте чи складне.

Причина (перша частина речення)	Сполучник	Наслідок (друга частина речення)
З’явилася сіра хмара	<i>і, та, й</i>	сонечко сховалося
Дощ закінчився		піднявся сильний вітер
Діти пішли до лісу		заблищала веселка знайшли їжачка заблукали назбирали ягід побачили білку

22. Із двох простих суджень побудуй і запиши складне судження за допомогою слів *якщо...*, *то*. Усно визнач, яким – простим чи складним – є побудоване речення.

Учень напише диктант без помилок. Він отримає двадцять балів.

Василько знайде білий гриб. Мама зварить грибну юшку.

РОЗДІЛ IV. СЛОВО. ЗНАЧЕННЯ СЛОВА. ЧАСТИНИ МОВИ

1. З'єднай стрілками значення поняття *терпуг*, малюнок та речення.

Морська хижа риба

Тато поклав терпуг до ящика інструментів

Сталевий брусок із насічкою, вид напилка

Рибалки ловлять терпуга вранці

До поданих родових понять допиши видові.

Інструменти: терпуг, _____ .

Морські риби: терпуг, _____ .

Запиши, як називаються слова, які мають два або більше значень: _____ .

2. Познач частини слова. Підкресли однією лінією споріднені слова, двома – форми слова *ліс*.

Ліс, лісок, лісом, лісовий, ліси, лісний, лісовик, лісу, лісник, лісочок, перелісок, пролісок, лісі.

Заповни таблицю.

Слова, що мають тільки корінь	Слова, що мають корінь і закінчення	Слова, що мають корінь, суфікс	Слова, що мають префікс, корінь, суфікс

3. Запиши всі слова тексту як частини мови в таблицю.

Зроби пташину їдальню. У годівничку насип пшеничне зерно і конопляне просо, соняшникове й гарбузове насіння, та поклади крихти білого хліба. Допоможи врятуватися птахам від голоду!

Іменники	Прикметники	Дієслова	Службові слова

ІМЕННИК

1. Учителька запропонувала дітям записати визначення поняття *гардероб*.

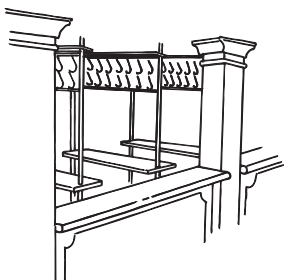
Миколка: У моїй кімнаті є гардероб, тому гардероб – це шафа для одягу.

Марійка: Ми з мамою ходили в театр, а пальто здали в гардероб. Отже, гардероб – приміщення в театрі, де зберігається верхній одяг, тобто роздягальня.

Гануся: А я з мамою ходжу по крамницях, купую новий одяг, щоб оновити свій гардероб. Гадаю, що гардероб – це весь одяг однієї людини.

Напиши, у яких значеннях вживається слово гардероб:

З'єднай стрілками слово *гардероб* та його ознаки як частини мови.

ОДНИНА

ХТО?

ЩО?

МНОЖИНА

ІСТОТА

ГАРДЕРОБ

НЕІСТОТА

ЧОЛОВІЧИЙ РІД

ЯКИЙ?

СЕРЕДНІЙ РІД

2. Запиши подані іменники у таблицю: гардероб, мудрість, аеродром, дисципліна, інженер, океан, портрет, революція, радість, радість.

Конкретні поняття (іменники)	Абстрактні поняття (іменники)

3. Запиши речення, замінивши виділений зміст поняття назвою поняття. Використовуй слова для довідок.

Дівчинка з іменем на букву *Я* читала книжку про *сходи* або *посіви ярих культур, тих, які сіють навесні, а восени збирають урожай.*

Слова для довідок: *Яріна, ярина.*

Підкресли, як називаються слова *Яріна, ярина*:

омоніми синоніми антоніми багатозначні

4. Підкресли синоніми до слова *шеренга*.

Шеренга – порядок, ряд, дисципліна, лінія, люди, стрій, місце, лава.

Випиши словосполучення, в якому найбільш вдало вжито дієслово з іменником *шеренга*: *ходити в шерензі, чалапати в шерензі, крокувати в шерензі, маршувати в шерензі, плентатися в шерензі.*

5. Напиши спільну ознаку поданих слів.

а) Лев, буквар, лікар – _____
_____ .

б) Море, вікно, дядько – _____
_____ .

в) Щирість, доброта, вдячність – _____
_____ .

г) Дніпро, Київ, Шевченко, Андрій – _____
_____.

6. Запиши іменники у початковій формі. Підкресли іменники, в яких відбулося чергування *i* з *o*, *e* в корені слова.

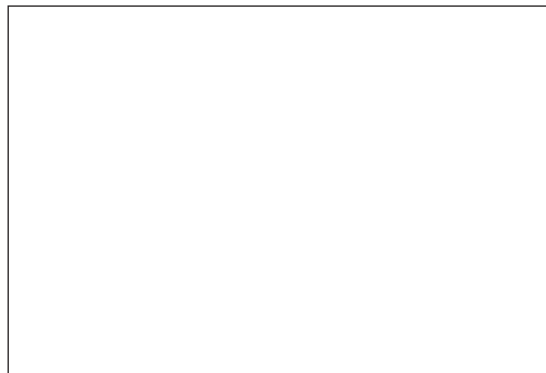
Бабуся зварила кашу (_____) у печі (_____) з грибами (_____), цибулею (_____), морквою (_____), кропом (_____) та залишила її у горщику (_____) на столі (_____).

7. Учениця 4 класу *Оленка* виконала поділ поняття *відмінки*. Знайди помилки, якщо вони є. Запиши правильно.

Оленка. В українській мові є відмінки: називний, родовий, давальний, орудний, місцевий.

8. Намалюй у прямокутнику за допомогою кругів Ейлера співвідношення між обсягами понять.

- A – відмінки
- B – називний відмінок
- C – родовий відмінок
- D – відмінок слова *кіт*

9. Учні 4 класу отримали завдання скласти речення з іменником у давальному відмінку. Ганнуса склала таке речення: *Дівчинка запропонувала подрузі прочитати казку.*

Познач, чи правильно дівчинка виконала завдання.

Так

Ні

Підкресли істинні твердження.

- а) У реченні є іменники у давальному та називному відмінках.
- б) У реченні є іменник в орудному відмінку.
- в) У реченні є іменник у знахідному відмінку.
- г) Усі іменники в реченні вжито в називному відмінку.
- г) Усі іменники в реченні вжито в різних відмінках.

10. Прочитай ряд слів.

Книга, берег, нога, муха, рука.

У дужках напиши, істинним чи хибним є кожне твердження про ці слова.

- а) Деякі слова – іменники жіночого роду. (___)
- б) У місцевому відмінку в усіх словах відбувається чергування. (___)
- в) Основа деяких слів закінчується на букву г чи к. (___)
- г) Принаймні одне слово чоловічого роду. (___)
- г) Якщо всі слова поставити в давальний відмінок, то кінцевий звук основи зміниться. (___)

11. Прочитай ряди слів. Постав іменники у давальному відмінку. Підкресли “зайве” слово у рядах слів.

- а) Вухо, муха, мох – _____ .
- б) Книга, нога, дорога, берег – _____ .
- в) Ручка, річка, кішка – _____ .

12. Запиши подані іменники в орудному відмінку. Допиши слова у кожний рядок, використовуючи слова для довідок.

- а) Голуб, беркут, щиглик – _____
_____ .
- б) Стриж, сич, деркач – _____
_____ .
- в) Лебідь, гоголь, лунь – _____
_____ .
- г) Чай, музей, трамвай – _____
_____ .

Слова для довідок: край, зозуля, журавель, зяблик, сова, пугач, горобець, чиж, грак.

13. Заміни зміст поняття, поданого у дужках, його назвою, використовуючи слова для довідок. Познач закінчення в іменниках чоловічого роду на *-ар, -яр*.

З (*пастухом овець*) _____ сторожував овець і його вірний собака Кудлай.

Вранці кран було полагоджено (*робітником, який обробляє метал інструментом*) _____ .

Усі стіни було пофарбовано (робітником, який фарбує будови) _____ .

Портрет був написаний відомим (художником) _____ .

Петрик із (робітником, який виготовляє вироби з дерева) _____ зробили новенький табурет.

Оленка мріє стати (майстром, що підстригає, фарбує волосся, робить зачіски) _____, Ганна бачить себе (тою, хто лікує хворих) _____, Андрій хоче бути (гірником, який працює в шахті), а Іван мріє бути (робітником, який водить комбайн) _____ .

Слова для довідок: вівчарем, слюсарем, маляром, малярем, комбайнером, столяром, лікарем, перукарем, шахтарем.

14. З'єднай стрілками поняття та їх значення. Підкресли назви істот.

Футболіст ●	● фахівець із вищою технічною освітою
Юннат ●	● член гуртка з вивчення природи, юний натураліст
Механік ●	● гравець у футбол
Інженер ●	● фахівець, який стежить за роботою

Доповни речення, використовуючи слова для довідок.
Визнач закінчення.

Вітальні листівки надіслали _____

_____ .

Вітання відбулося при _____

_____ .

Слова для довідок: інженеру – інженерові, механіку – механікові, футболісту – футболістові, юннату – юннатові, шахтарю – шахтареві, вчителю – вчителеві.

15. Запиши іменники в орудному відмінку. Підкресли “зайве” слово. Усно добери родові поняття до кожного ряду слів.

а) Вишня, верба, береза, липа – _____ .

б) Лисиця, білка, косуля, свиня – _____ .

в) Проліска, конвалія, лілія – _____ .

16. Запиши іменники у формі орудного відмінка. Допиши по одному слову в кожен рядок.

а) Тінь, сіль, ніч – _____ .

б) Якість, повість, радість – _____ .

в) Любов, верф – _____ .

17. На уроці української мови учні змінювали іменники за відмінками. Знайди, де чий запис, якщо Іванко записував іменники середнього роду в родовому відмінку, Василько – іменники чоловічого роду в давальному відмінку, а Петрик – іменники жіночого роду в орудному відмінку.

Іванко	білкою, лисицею, риссю	_____
	водієві, лікарєві, шоферові	_____
Василько	ручці, книзі, гумці	_____
	молока, морозива,	_____
Петрик	підлогою, стелею, дахом	_____

До кожного ряду видових понять запиши родовє.

18. Прочитай судження. Напиши, істинним (іст.) чи хибним (х.) є кожне з них.

- Усі іменники в називному відмінку вживаються без прийменників. (___)
- У початковій формі іменник стоїть у називному відмінку. (___)
- Деякі іменники в орудному відмінку відповідають на питання ким? чим? (___)
- Усі іменники в місцевому відмінку вживаються тільки з прикметниками. (___)
- Усі іменники у множині в місцевому відмінку мають закінчення *-ах, -ях*. (___)

ПРИКМЕТНИК

1. Знайди помилки у визначенні поняття *прикметник*.
Запиши правильне визначення.

Прикметник – частина мови, що називає дію предмета та відповідає на питання який? що? котрий? скільки?

2. Прочитай вірш. Підкресли прикметники. Полічи та запиши їх кількість . Яку роль у мовленні відіграють прикметники? Розкажи, які ще можуть бути дощі.

Намалюю дощик веселковий,
Чистий, ніжний, теплий і казковий,
Весняний, привітний і веселий,
Радісний, грайливий, кришталевий.

3. Познач (+) істинні судження.

- Прикметник позначає ознаку предмета.
- Прикметник відповідає на питання який? яка? яке? які?
- Прикметник у реченні найчастіше позв'язаний з іменником.
- Прикметник називає дію предмета.

4. Прочитай текст. Підкресли прикметники хвилястою лінією. Над кожним прикметником запиши, на яке питання він відповідає.

Одного разу пішов цукерковий дощ. З неба летіли різнобарвні цукерки: і зелені, і рожеві, і фіолетові, і блакитні. Спочатку люди думали, що то град. Аж ось з цікавості один хлопчина поклав до рота зелену градину, і виявилось, що то м'ятний льодяник. ... Вулиці вкрилися килимом запашних солодоців. Щасливий день видався! (За Д. Родарі)

Напиши, які цукерки були краплинками цукеркового дощу, утворивши словосполучення “*прикметник + іменник*”.

Цукерки із шоколаду – _____ .

Льодяники з малини – _____ .

Карамельки із м'яти – _____ .

Іриски з молока – _____ .

Желейки з полуниці – _____ .

Зефір із меду – _____ .

Мармеладки із яблука – _____ .

5. Прочитай текст. Підкресли прикметники хвилястою лінією, а іменники, які з ними зв'язані, – пунктиром.

Торти, тістечка, шоколад, цукерки, печиво... Хто ж готує для нас ці смачні ласощі? Є така цікава й солодка професія – кондитер. Спочатку це було італійське дієслово “кандієре”, що означало “варити в цукрі”. От і виходить, що кондитер – “цукровий майстер”!

Допиши видові поняття до родового, використовуючи слова для довідок.

Кондитерські вироби: _____

Виконай узагальнення поняття *київський торт*, !

Київський торт – _____

Слова для довідок: торт, цукерка, тістечко, кондитерський виріб, молочний продукт.

6. Допиши поняття, використовуючи слова для довідок. Підкресли прикметники, які називають спільну ознаку. Усно визнач число і рід прикметників. Познач закінчення прикметників.

Свіжий, духмяний, смачний, квітковий, гречаний _____

Свіжий, духмяний, смачний, черствий, житній _____

Свіжий, духмяний, смачний, квітковий, приємний, сильний _____

Свіжа, духмяна, смачна, мелена, чорна _____

Свіже, духмяне, смачне, пісочне, крихке _____

Свіже, духмяне, смачне, малинове, густе, бабусине _____

Слова для довідок: запах, паляниця, бублик, джем, печиво, хліб, суп, компот, кава, мед, погляд, тісто, варення.

7. Підкресли спільні ознаки понять *м'яч* та *поле* однією лінією, двома – ознаки, що характеризують тільки поняття *м'яч*, хвилястою – тільки поняття *поле*.

Футбольний, гумовий, пшеничний, безкрайній, великий, волейбольний, зелений, тенісний, легкий, житній, баскетбольний, прямокутний, круглий.

8. Добери та запиши прикметник, який би називав ознаку обох понять. Використовуй слова для довідок.

торт _____	колір
кактус _____	їжак
смак _____	досвід
хліб _____	вітер
перець _____	розум

Слова для довідок: солодкий, гіркий, черствий, свіжий, сильний, колючий, гострий, пекучий, шоколадний.

9. Вибери з дужок та підкресли потрібний прикметник.

Сад (яблучний, яблуневий), звір (лісистий, лісовий), ромашка (лікувальна, лікарська), рушник (квітчастий, квітковий), шафа (книжна, книжкова), палац (старий, старовинний).

Запиши прикметники, які не підкреслені. Добери до них іменники, використовуючи слова для довідок.

Слова для довідок: сік, пагорб, дід, властивість, мед, ідея.

10. Прочитай вірш. Підкресли прикметники. Запиши вірш, замінивши прикметники на слова протилежні за значенням – антоніми. Використовуй слова для довідок.

Лише за ніч розквітнув сад,
казковий, тихий, чистий,
і на голках дерев роса
веселкою повисла.

А. Костецький

Слова для довідок: буденний, звичайний, голосний, гамірний, брудний, немитий.

11. Підкресли потрібне слово так, щоб утворилася пара антонімів.

Мокрий (сонячний, теплий, сухий, холодний).

Темний (яскравий, світлий, нічний, похмурий).

Тонкий (великий, маленький, товстий, пухнастий).

Теплий (гарячий, холодний, свіжий, вітряний).

12. Прочитай вірш. Підкресли словосполучення іменників з прикметниками. Запиши їх в однині.

Проживали у місті коти.

Все було в них: пухнасті хвости,

срібні вуса, чутливі вуха.
Не було в них лише капелюхів.
А. Костецький

13. Запиши назви головних уборів, розподіливши їх за призначенням. Підкресли прикметники. Надпиши над ними їх рід, число.

Солом'яний бриль, залізний шолом, лікарська шапочка, хутряна вушанка, чоловічий картуз, військовий кашкет, жіночий капелюшок, золота корона, вовняна хустка, літня панاما, міцний скафандр.

Захист: _____

Прикраса: _____

Належність до професії: _____

14. Виконай обмеження поняття головний убір, пронумерувавши поняття.

- 1 ГОЛОВНИЙ УБІР
- ВОВНЯНА ШАПКА ПЕТРИКА
- ШАПКА
- ЗИМОВИЙ ГОЛОВНИЙ УБІР
- ВОВНЯНА ШАПКА

15. Підкресли прикметники, що описують поняття *портрет*, хвилястою лінією.

Парадний, музичний, залізний, шкільний, мальований, високий, скульптурний, фотографічний, люб'язний, груповий, святковий, скляний, чіткий, дощовий, чоловічий, жіночий, комп'ютерний, словесний.

Продовж речення, використовуючи словосполучення: прикметник та іменник *портрет*.

Художник намалював _____ .

Скульптор створив _____ .

Поет змалював _____ .

16. Виконай узагальнення поняття *мальований портрет Тараса Шевченка*, використовуючи поняття: *портрет*, *жанр образотворчого мистецтва*, *мальований портрет*.

Мальований портрет Тараса Шевченка – _____

17. Вибери портрет. Розмалюй його на свій розсуд. Опиши того, хто на ньому зображений за допомогою прикметників.

Обличчя _____ .
Ніс _____ .
Волосся _____ .
Погляд _____ .
Усмішка _____ .

18. Допиши поняття.

- а) Білий, блискучий, м'який, пухкий, скрипучий – _____ .
б) Білосніжна, морозна, холодна, сувора – _____ .
в) Сіре, похмуре, хмарне, прозоре, голубе – _____ .
г) Сильний, суворий, лютий, тріскучий – _____ .

Встав потрібні прикметники, при потребі змінивши їх закінчення.

Настала _____ зима. Небо стало _____ .
Випав _____ сніг. _____ морозу
до снаги скувати річки.

19. Утвори словосполучення з поданих слів.

Маленький, огірок; жовтий, диня; червоний, сонце; зелений, кавуни.

Підкресли “зайве” словосполучення за граматичною категорією числа однією лінією, “зайве” за значенням прикметників – двома, “зайве” за значенням іменників – хвилястою.

20. Допиши іменники до прикметників.

Зелений _____

Зелена _____

Зелене _____

Зелені _____

Запиши число й рід прикметників. Познач закінчення.

Зразок. Зелений листок (*од., ч.р.*)

Зелена галявина (_____), *зелені* водорості (_____), *зелене* обличчя (_____), *зелений* паркан (_____).

Запиши відмінок прикметників.

У зеленому (_____) лісі зелена (_____) трава,

Зелененьку (_____) жабку колише вона,

Зеленого (_____) коника жабка чатує,

Зеленим (_____) обідом малят нагодує.

Візьми до уваги: прикметник вживається в тому самому відмінку, що й іменник, зв’язаний з цим прикметником.

21. Прочитай речення. Усно визнач відмінок прикметників.

У шкільній бібліотеці молодші школярі проводять цікаві конкурси для маленьких відвідувачів.

У дужках напиши, істинними чи хибними є твердження про подане речення:

- а) Усі прикметники в реченні вжито у називному відмінку. (___)
- б) У реченні є прикметники, вжиті у множині. (___)
- в) У реченні є прикметники, вжиті у місцевому відмінку. (___)
- г) У реченні є прикметники, вжиті у давальному чи знахідному відмінках. (___)

22. Прочитай першу частину складного судження. Допиши другу частину кожного судження так, щоб воно стало істинним.

- а) Якщо прикметник в однині має закінчення *-е*, то це прикметник _____ .
- б) Якщо прикметник роду в однині має закінчення *-им, -ім*, то це прикметник вжитий _____ .

23. Добери спільне поняття до записаних прикметників. Запиши утворені назви одиничних понять. Допиши одиничні поняття, які складаються із словосполучення “прикметник + іменник”.

Чорне, Біле, Жовте, Червоне (водойма) – _____ .

Зразок. Чорне море.

24. З'єднай стрілками іменники з прикметниками. По-
знач суфікси у прикметниках.

Шлях

Море

Океан

Січ

Чумацький

Азовське

Індійський

Запорізька

25. Намалюй у прямокутнику за допомогою кругів Ейлера співвідношення між обсягами понять.

A – частини мови

B – іменник

C – прикметник

D – слово *добрий*

E – прийменник *через*

ЧИСЛІВНИК

1. Доповни визначення поняття числівник.

Числівник – це _____ ,
яка називає *кількість* предметів або їх *порядок при лічбі* та
відповідає на питання _____ .

2. Прочитай вірш. Підкресли числівники. Запиши вірш,
замінивши числівники на інші.

На другому поверсі, в сьомій квартирі,
в будинку під номером тридцять чотири,
на вулиці Мрій, що тяглась аж під небо,
жив хлопець Сергій – третьокласник і ледар.

А. Костецький

Підкресли, якою частиною мови є слово *третьокласник*: іменник, числівник.

3. Побудуй судження-висновки в умовиводах з двома за-
сновками – простими судженнями.

а) Усі числівники – слова.

Усі назви кількості предметів – числівники.

Отже, всі назви _____

б) Усі слова, що відповідають на питання котрий, – чис-
лівники.

Слово добрий не є числівником.

Отже, слово _____

4. Розв'яжи задачу. Запиши імена хлопчиків на
п'єдесталі. Підкресли числівники. Над кожним числівником
напиши питання, на яке він відповідає.

У змаганнях зі стрибків у довжину Артем, Денис та Сергій
посіли три перші місця. Яке місце посів кожен хлопчик, якщо
відомо, що Денис був ні другим, ні третім, а Сергій – не третім?

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____

5. Підкресли “зайве” слово у кожному рядку.

- а) п’ятдесят, п’ятсот, шістнадцятий, шістнадцять;
- б) дванадцятий, четвертий, тринадцятий, трикутний;
- в) сильний, розумний, перший, кмітливий;
- г) чимало, багато, декілька, гарно.

6. Знайди закономірність у кожному ряді числівників. Продовж кожен ряд. Запиши ще по два числівники.

- а) Один, чотири, сім, десять, _____ .
- б) П’ять, десять, двадцять, сорок, _____
_____ .

7. Підкресли однією лінією рядок, у якому всі слова – числівники. Підкресли двома лініями рядок із записаними іменниками. Склади словосполучення: числівник + іменник, поєднуючи слова у цих рядках.

- а) добрий, п’ятий, чотирнадцятий;
- б) один, п’ять, дві;
- в) рука, ніс, палець;
- г) рік, година, тиждень.

Зразок. Чотири лапи.

8. Мама доручила синові купити продукти. Запиши прописом назви продуктів та їх кількість, використовуючи слова для довідок.

5 кг — _____

9 пакетиків — _____

2 буханки — _____

500 грамів — _____

600 грамів — _____

16 — _____

60 грамів — _____

Слова для довідок: кілограмів, п'ятсот, шістсот, шістнадцять, шістдесят.

9. Бабуся зв'язала вовняний різноколірний светр для онука. Напиши, скільки пряжі якого кольору вона витратила, використавши всі числівники з довідки.

Зразок. П'ятдесят грамів червоної вовни.

Витратила: _____

Слова для довідок: п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят, дев'яносто, шістнадцять, п'ятнадцять, тридцять.

10. Діти вирішили допомогти дорослим збільшити кількість дерев у садку. Запиши прописом, яких дерев та у якій кількості бракує в садку. Використовуй слова для довідок.

Бракує: *п'ятдесяти слив*, _____

Слова для довідок: сорока, п'ятдесяти, шістдесяти, сімдесяти, вісімдесяти, яблунь, слив, груш, вишень, черешень, персиків, абрикос.

11. Прочитай поняття. Запиши дати свят, подаючи числівники словами.

Новий рік – _____ .

Різдво – _____ .

Водохреща – _____ .

День Незалежності України – _____ .

Мій день народження – _____ .

12. Прочитай твердження.

Речення складається з іменників, числівників та дієслів.

Зміни речення так, щоб твердження було істинним.

а) Гуска вивела гусенят.

б) Хлопчик прочитав цікаву книгу.

13. На уроці української мови учні отримали завдання записати числівники. Підкресли ім'я учня, який виконав завдання правильно.

Яніна: шістнадцять, шістнадцятий, шістдесят, шістсот;

Данило: перший, другий, третій, легкий;

Софія: п'ятсот, шістсот, сімсот, сім'я;

Микита: багатий, багато, чимало.

14. Порівняй прикметники і числівники, які відповідають на питання *який? котрий?* Допиши до прикметників і числівників однакові іменники.

Прикметники	Числівники
Веселий _____	Перший _____
Синій _____	П'ятий _____
Квадратний _____	Сьомий _____

15. Склади істинне судження з одиничними поняттями *Леонід Каденюк, планета Земля*, використовуючи числівники *перший, третя*.

16. Побудуй судження-висновок в умовиводі.

а) Усі космонавти вивчають астрономію.

Леонід Каденюк – космонавт.

Отже, Леонід Каденюк _____

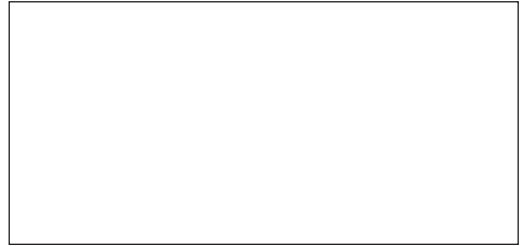
17. Намалюй у прямокутнику за допомогою кругів Ейлера співвідношення між обсягами понять.

A – частини мови

B – числівник

C – прикметник

D – слово *вісім*

ЗАЙМЕННИК

1. Прочитай вірш. Що ти дізнався про займенник?

Втомився іменник у реченні стояти,
Покликав він займенник, а сам – відпочивати.
Займенник друга замінив, від втоми врятував,
Числівнику й прикметнику таким же другом став.

Запиши, які частини мови може “замінювати” займенник.

2. Учні 4 класу складали визначення поняття займенник. Підкресли визначення, яке є найточнішим.

Катруся. Займенник – слова, які замінюють іменники та прикметники.

Оленка. Займенник – це частина мови, яка вживається замість іменників.

Святослав. Займенник – це частина мови, яка вказує на предмет або ознаку, але не називає їх.

Назар. Займенник – це частина мови, яка вказує на предмет, але не називає його.

3. Допиши займенники в реченнях. Яка їх роль у реченні?

а) Петрик цілий день грав у футбол. _____ не встиг зробити уроки.

б) Бабуся спекла яблучний пиріг. _____ запросила всіх на чай.

в) У небі яскраво світило сонечко. _____ зігрівало все навкруги.

г) Оленка підписала три зошити. _____ потрібні для контрольної роботи.

Запиши складне судження зі сполучником *якщо, ... то*, користуючись реченнями завдання а).

Зразок. Якщо у небі яскраво світить сонечко, то воно зігріє все навкруги.

4. Допиши займенники в реченнях. Підкресли займенники як члени речення.

Учора _____ відвідали зоопарк.

У синички з'явилися пташенята, _____ ще не вміють літати.

Ведмеді люблять мед і ласують _____ .

У дужках напиши, істинним (іст.) чи хибним (х.) є кожне твердження про ці речення.

а) Принаймні в одному реченні підмет, виражений займенником. (___)

б) В усіх реченнях є займенник. (___)

в) Усі речення складні. (___)

г) У деяких реченнях займенник – другорядний член речення. (___)

5. Підкресли рядки, у якому всі слова – особові займенники.

а) я, ми, на, ви;

б) я, мене, мені, вам;

в) ти, ви, вони, але;

г) воно, ви, ти, я.

6. Виконай узагальнення поняття займенник “Я”, прономерувавши поняття.

1 ЗАЙМЕННИК Я

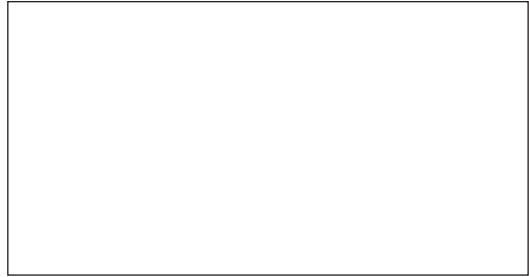
ЗАЙМЕННИК

ЧАСТИНА МОВИ

ОСОБОВИЙ ЗАЙМЕННИК

7. Намалюй у прямокутнику за допомогою кругів Ейлера співвідношення між обсягами понять.

- А – частини мови
- В – іменник
- С – займенник
- Д – особові займенники
- Е – займенники II особи

8. Підкресли займенники, що “сховалися” в словах. Над словами запиши особу та число.

Зразок. Т е л ^{I ос. од.} я.

Вінок, гвинтівка, ходити, мило, вишня, вінегрет, земля.

9. Продовж ряд слів, виявивши закономірність.

- а) я – мене, ти – _____ , він – _____ , вона – _____ ;
- б) я – до мене, ти – до _____ , він – до _____ , вона – до _____ ;
- в) я – мною, ти – _____ , він – _____ , вона – _____ ;
- г) я – мені, ти – _____ , він – _____ , вона – _____ .

ДІЄСЛОВО

1. Прочитай слова.

Гріти, розтанути, прокинувся, настала, задзюрчали, зазеленіло, квітує, буде цвісти, прилетять.

Запиши питання до кожного слова.

Склади три речення, вживаючи подані дієслова.

2. Учителька попросила учнів записати три дієслова. Визнач та підкресли, хто з них правильно виконав завдання, якщо вони зробили такі записи:

Ганнуся: вечоріє, нічний, темніє.

Миколка: співають, кричать, шепочуть.

Оксанка: літає, перелетів, пролітатиме.

Петрик: розчервонітися, розрум'янитися, зашарітися.

Підкресли хвилястою лінією рядок зі спорідненими словами, пунктиром – рядок із синонімами.

3. Допиши поняття до ряду дієслів.

Літає, каркає, краде _____ .

Бігає, п'є, лащиться, нявчить _____ .

Пише, читає, думає, лічить, вчиться _____ .

4. Допиши дієслова. Підкресли головні члени речення. Обведи однорідні присудки.

Ранок. _____ ласкаве сонечко. _____
_____ Івасик. Він _____ , _____
_____ і _____ до школи.

Допиши судження-висновок за двома судженнями - за сновками.

Усі дієслова є членами речення.

Деякі дієслова є присудками.

Отже, всі присудки _____

5. Добери та запиши дієслово, яке б називало дію обох понять. Використовуй слова для довідок.

зозуля _____ коваль
лавець _____ хмара
борошно _____ язиком
годинник _____ боксер
слово _____ сонце

Слова для довідок: кує, пливе, меле, б'є, гріє.

6. Прочитай. Напиши над виділеними словами, до якої частини мови вони належать.

Кирпатий *ніс* – *ніс* сумку, *віз* мішок – чумацький *віз*,
втягнув *шию* – *шию* сорочку, *три* зошити – *три* дошку,
рідні *брати* – *брати* олівець, *грати* на баяні – міцні *грати*.

7. Підкресли дієслова. Запиши свій варіант вірша, замінюючи дієслова синонімами. Використовуй слова для довідок.

Сміється поле, річка, ліс,
Сміються гілочки беріз,
Птахи сміються і луки.
Сміються квіти навкруги.
А. Костецький

Слова для довідок: радіють, веселяться, усміхаються, заливаються сміхом.

Підкресли, у значенні вжито дієслова у вірші:
прямому, переносному

8. Допиши до поданих дієслів іменники, використовуючи слова для довідок.

Відкрити _____ .
Відчинити _____ .
Розгорнути _____ .
Розплющити _____ .

Слова для довідок: двері, крамниця, журнал, хвіртка, зошит, збори, ворота, очі, хата, книга, альбом.

Склади і запиши речення з одним зі словосполучень.

9. З'єднай лініями поняття *неозначена форма дієслова* й дієслова в неозначеній формі.

МАЛЮВАТИ

ДОМАЛЮВАТИ

ЗАМАЛЮВАТИ

МАЛЮВАВ

МАЛЮЄ

НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ДІЄСЛОВА

ДОМАЛЮЄ

МАЛЮВАЛА

ЗМАЛЮВАТИ

МАЛЮВАТИМЕ

НАМАЛЮВАТИ

10. Виконай узагальнення поняття *дієслово “відкрити”*, використавши поняття: *дієслово, дієслово неозначеної форми, частина мови*.

Візьми до уваги: щоб виконати узагальнення поняття, потрібно розташувати поняття від поняття з меншим обсягом до поняття з більшим обсягом.

Дієслово “відкрити” – _____

11. Запиши спільну ознаку ряду слів:

а) читати, писати, малювати, бігати – _____

б) перечитати, зачитав, читає, читатиме – _____

в) читання, письмо, малювання, біг – _____

У дужках напиши, істинним (іст.) чи хибним (х.) є кожне твердження про ці ряди слів.

- а) Принаймні в одному ряді записано дієслова в неозначеній формі. (___)
- б) Усі ряди складаються з дієслів. (___)
- в) У жодному рядку немає іменників. (___)
- г) У деяких рядках записані споріднені слова. (___)

12. З'єднай стрілками дієслова з дієвідмінами, до яких вони належать.

	Лечу	
	Живу	
I дієвідміна	Стоїмо	II дієвідміна
	Сіємо	
	Клеїш	
	Чую	
	Цвіте	
	Вивчимо	

13. Познач правильні судження-висновки.

- а) У всіх дієсловах першої дієвідміни у закінченні пишуть -е, -є.

У даному дієслові в закінченні не пишуть -е, -є.

- Отже, дане дієслово не належить до першої дієвідміни.
- Отже, дане дієслово належить до першої дієвідміни.
- б) Усі дієслова теперішнього часу змінюються за особами.

Дане дієслово не змінюється за особами.

- Отже, дане дієслово не теперішнього часу.
- Отже, дане дієслово минулого часу.

14. Учні 4 класу виконали поділ поняття дієслова минулого часу. Підкресли ім'я того учня чи учениці, хто правильно виконав завдання.

Іванко: Дієслова минулого часу бувають жіночого та чоловічого роду.

Тарас: Дієслова минулого часу бувають першої та другої особи.

Лариса: Дієслова минулого часу бувають чоловічого, жіночого та середнього роду.

15. Виконай обмеження поняття дієслово, пронумерувавши поняття.

- 1 ДІЄСЛОВО
- ДІЄСЛОВО МИНУЛОГО ЧАСУ
- ДІЄСЛОВО ГРІЛО
- ДІЄСЛОВО МИНУЛОГО ЧАСУ СЕРЕДНЬОГО РОДУ

16. Прочитай речення. Допиши пропущені дієслова, використовуючи слова для довідок. Підкресли спільну частину записаних дієслів. У чому їх особливість?

Уранці я _____ , _____ ,
_____, снідаю, _____ ,
_____ та йду до школи.

Слова для довідок: взуваюся, одягаюся, вмиваюся, прокидаюся, розчісуюся.

17. Побудуй судження-висновок.

а) Якщо дієслово закінчується на *-ся, -сь*, то воно позначає дію, спрямовану на самого себе.

Це дієслово закінчується на *-ся, -сь*.

Отже, _____

б) Якщо дієслово закінчується на *-ся, -сь*, то воно позначає дію, спрямовану на самого себе.

Це дієслово позначає дію, спрямовану на самого себе.

Мабуть, _____

18. Напиши, сумісними чи несумісними є такі поняття:

а) дієслово і дієвідміна – _____ .

б) дієслово теперішнього часу і дієслово минулого часу – _____ .

в) дієслово і займенник – _____ .

19. Намалюй у прямокутнику за допомогою кругів Ейлера співвідношення між обсягами понять.

A – дієслова

B – дієслова минулого часу

C – дієслова в неозначеній формі

D – дієслова з часткою *не*

20. Встав частку *не* перед дієсловами. Прочитай текст. Допиши своє правило.

а) Ніколи _____ бери нічого у незнайомої людини: ні іграшки, ні цукерки, ні подарунки.

- б) Нікуди _____ ходи з незнайомою людиною.
в) Ніколи _____ сідай у машину до незнайомих людей.
г) Ніколи _____ називай незнайомим людям своє ім'я та домашню адресу.
-
-

ПРИСЛІВНИК

1. Встав потрібні слова так, щоб визначення поняття *прислівник* було правильним.

Прислівник – це _____ ,
яка виражає ознаку _____
чи _____ і відповідає на питан-
ня _____ .

2. З'єднай стрілками ряди прислівників з питаннями, на які вони відповідають.

Увечері, вдень, взимку, влітку, восени	як?
Ліворуч, вперед, праворуч, назад, вниз	де?
Тепло, весело, напам'ять, щоденно	куди?
Навкруги, навколо, посередині, попереду	коли?
Спереду, знизу, здалеку, ззаду	звідки?
Що години, що хвилини, що дня, що вчора	

3. Учителька попросила Ганнусю записати прислівники, які б відповідали на різні питання. Закресли прислівники, які потрібно вилучити, щоб завдання було виконано правильно.

Повільно, ввечері, сумно, ліворуч, здалеку, вранці, вчора.

4. Доберіть прислівники до дієслова *йти*.

Йти

(куди?) _____ ,
(звідки?) _____ ,
(коли?) _____ ,
(як?) _____ .

5. Учні 4 класу отримали завдання записати словосполучення дієслово + прислівник. Познач правильну відповідь. Запиши інші словосполучення правильно, підкресли прислівник.

- Сашко: весело співати. _____
- Василь: малювати портрет. _____
- Ганнуся: читатикнижку. _____
- Марічка: писати у зошиті. _____

6. Підкресли прислівники. Усно постав питання до кожного прислівника.

До чого ж довгий день улітку! Як зійде сонце, то всіма квітами до вечора перецвіте. Вранці воно – рожеве, як запашна півонія. Вдень – наче біла ромашка. А ввечері – вишневою мальвою палає.

7. Познач правильні судження-висновки. Підкресли прислівники.

а) Якщо влітку ліс шумить, то буде злива.

Улітку ліс шумить.

Отже, буде злива.

Мабуть, буде злива.

б) Якщо вранці туман спадає на землю, то буде суха погода.

Буде суха погода.

Отже, вранці туман спадає на землю.

Мабуть, уранці туман спадає на землю.

8. Прочитай речення.

а) У кімнаті бабусі було *світло*.

б) Навесні сонячне *світло* пробуджує природу від зимового сну.

Учні четвертого класу визначали, до якої частини мови належить виділене слово. Петрик сказав, що це – іменники. Даринка вважає, що це – прислівники. А Іванко сказав, що одне зі слів – іменник, а інше – прислівник. Запиши ім'я учня, який виконав завдання правильно.

9. Діти на уроці знаходили у вірші прислівники. Софія знайшла три прислівники: *на дно, на дні, давно*, а Богдана тільки один – *давно*. Підкресли ім'я дівчинки, яка правильно визначила прислівники.

Ненажери пелікани
Верховодок налякали.
Поховались ті *на дно*
І тремтять *на дні давно*.

Леонід Куліш-Зіньків

Склади і запиши речення з цим прислівником.

10. Прочитай вірш. Підкресли прислівники.

Петрик з татом щонеділі
Їздять на автомобілі.
Та не заздрю я нітрішки,
Бо люблю ходити пішки.

Леонід Куліш-Зіньків

Діти на уроці знаходили у рядках вірша прислівники. Тарас знайшов три прислівники, а Богдан – лише один. Підкресли ім'я хлопчика, з яким ти погоджуєшся.

11. Підкресли прислівник.

Пам'ять, пам'ятати, пам'ятник, пам'ятний, напам'ять, запам'ятати.

Встав у речення прислівник *напам'ять* або іменник з прийменником *на пам'ять*.

Бабуся зберігала листівку від онуків _____ .

Василько вивчив вірш _____ .

Усі казки дідусь чудово знав _____ .

Петрику вручили подарунок _____ .

12. Підкресли прислівники. Запиши вірш, замінюючи прислівники синонімами. Використовуй слова для довідок.

Повільно землею скрадається тінь,
Повільно бреде із поклажею кінь,
Повільно тече у долині ручай,
Повільно бабуся сідає в трамвай.

Дж. Рівз, Переклад В. Бойченко

Візьми до уваги: поклажа – те, що спаковане, приготовлене для перевезення, багаж.

Слова для довідок: поволі, неспішно, неквапливо, спокійно, мляво, тихо.

13. Учні четвертого класу отримали завдання скласти речення з прислівником. Познач правильну відповідь “+”. Підкресли прислівники в реченнях.

- 1 *учень.* Учора учні нашої школи прибирали шкільне подвір'я.
- 2 *учень.* У небі ласкаво світить сонечко.
- 3 *учень.* Пиши у зошиті охайно.

Випиши словосполучення з прислівниками.

14. Прочитай вірш. Радісна квітка.

Ця квітка, така дивовижна й духмяна,
Розкрила сьогодні пелюсточки зранку.
Летіли до неї метелики й бджоли,
Захоплено люди стояли навколо.
А кіт мій, Васько, розбишака товстий,
Надибав її – і на місці застиг.
Понюхав – і так зачудовано нявкнув,
Що інші коти ледь не вмерли від ляку!..

А. Костецький

Запиши власну розповідь про цю подію, починаючи кожне речення прислівником.

Сьогодні зранку _____ .

Навколо _____ .

Зачудовано _____ .

15. Прочитай вірш. Підкресли прислівники.

В садку, що гостинно відкритий для всіх,
Дбайлива рука посадила горіх.
Упали блакитні дощі з висоти,
Деревце охоче взялося рости:
Несміло розкрило рум'яні бруньки
І пишно убралось в блискучі листки.

За І. Кульською

Запиши вірш, замінюючи прислівники іншими. Використовуй слова для довідок.

Слова для довідок: миттєво, привітно, пильно, ретельно,

турботливо, вгорі, залюбки, радо, боязко, нерішуче, невпевнено, рясно, буйно, розкішно, густо.

ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО

1. Прочитай тексти. Заповни таблицю.

1) Перший велосипед, який сконструював німецький винахідник Карл де Дрез та назвав “машина для бігу”, був двоколісним, із дерев’яною рамою, кермом, але без педалей. Він нагадував самокат, який вдосконалили, додавши сідло. Щоб їхати, потрібно було відштовхуватися від землі ногами. Пізніше виникла назва – велосипед, що означала “ швидка нога”. Яких тільки велосипедів зараз немає: дитячі й дорослі; міські, гірські, шосейні, туристичні. Багато спортивних: перегонові, трекові для змагань у велотреках, велобольні для гри у велобол, для спортивної акробатики тощо. Для зручності під час перевезення виготовили складані велосипеди. Щоб не втомлювалися ноги під час їзди, винайшли електричний велосипед. Приладнуючи різну кількість коліс, створили одноколісні, двоколісні, триколісні, чотириколісні велосипеди. Недарма велосипед – найбільш розповсюджений транспортний засіб у світі.

2) Мишкові купили велосипед. Діти заздрили Мишкові.

Ну що ж, катайся, – сказав Федько і відійшов від велосипеда так, немов йому й не хотілося покататися.

Ти думаєш мені справді дуже хочеться на ньому кататися? – запитав Мишко. – Бери пробуй.

Федько сів на велосипеда й покотив по шкільному стадіону.

Велосипед переходив з рук у руки. До четвертої години накаталися всі. Мишко привів велосипеда додому о пів на п'яту – мов коня на вуздечці.

Де ти до цього часу катався? – здивувалася мати.

А я й не катався... Хлопці каталися, дівчатка...

Єдине, чого я боялася, що кататимешся тільки ти, – сказала мати. *(За В. Сухомлинським)*

3) Велосипед – дуже потрібна й корисна річ.

Потрібно кудись швидко потрапити, бігти довго, а машини – немає. Сів на велосипед – і ти вже на місці. Потрібно мамі покупки з магазину донести важкі. Сів на велосипед – і у руках нічого нести не треба. А ще можна з друзями позмагатися: хто швидше їздить або хто кращі фігури на велосипеді виробляє.

Ні, на канікулах улітку велосипед – найкорисніша річ.

	Текст 1	Текст 2	Текст 3
Тема тексту			
Основна думка			

Тип тексту (текст-опис, текст-розповідь, текст-міркування)			
Заголовок			

Виконай обмеження поняття *транспортний засіб*. Підкресли словосполучення іменник + прикметник.

- 1) ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ
- ВЕЛОСИПЕД
- НАЗЕМНИЙ ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ
- ДИТЯЧИЙ ВЕЛОСИПЕД
- ВЕЛОСИПЕД ПЕТРИКА

Виконай узагальнення поняття *гоночний велосипед Івана Петровича*.

- 1) Перегоновий велосипед Івана Петровича
- Наземний транспортний засіб
- Спортивний велосипед
- Велосипед
- Транспортний засіб
- Перегоновий велосипед

2. Прочитай речення.

Хом'ячок швидко гриз яблучко, а білочка неспішно їла великий горіх.

Прочитавши речення, шестеро однокласників висловили твердження. У дужках напиши, істинним (іст.) чи хибним (х.) є кожне з них.

1 *учень*: У реченні є дві граматичні основи. (___)

2 *учень*: У реченні є однорідні члени речення. (___)

3 *учень*: Це речення просте. (___)

4 *учень*: Це речення складне. (___)

5 *учень*: У реченні є прийменники чи прислівники. (___)

6 *учень*: У реченні є прикметник і числівник. (___)

Учні четвертого класу склали судження-засновки про дане речення. Допоможіть їм скласти судження-висновки.

Данилко: Якщо в реченні дві граматичні основи, то воно складне.

У цьому реченні дві граматичні основи.

Отже, _____ .

Оленка: Усі речення бувають простими чи складними.

Це речення – складне.

Отже, _____ .

3. Підкресли “зайве” слово у кожному рядку. Поясни свою думку.

а) море, чайка, пісок, сонце, окуляри, гріє – _____ .

- б) безсумнівно, обов'язковий, неодмінно, напевне – _____ .
- в) варив, спече, варення, засмажити, тушкує – _____ .
- г) п'ять, п'ятий, п'ятниця, п'ятнадцять – _____ .

4. З'єднай стрілками назви частин мови та їх значення.

іменник	кількість
прикметник	ознака
дієслово	назва предмета
числівник	ознака дії
займенник	дія
прислівник	

Сформулюй визначення частини мови, значення якої не вказано.

5. У кожному рядку підкресли слова такої самої частини мови, як і подане.

ім. Зразок. Ліс – ми, гуляли, *ім.* олівець, гарно, зелений, чотири.

- а) Сонячно – теплий, світить, радість, гарно, співає, соловей, сонце.
- б) Канікули – подорожували, морський, перший, село, весело, поїхали.
- в) Травневий – травень, квіти, цвісти, червоний, милується, пташенята.

г) Зеленіти – зелень, зелений, зеленуватий, зелено, по-зеленіти, зеленка.

г) Дев'ять – дерево, дерев'яний, дев'ятий, дев'ятнадцять, задерев'янів.

д) Я – учень, школяр, вчитися, відмінно, мною, шкільний, ти.

6. Виконай узагальнення понять, використовуючи слова для довідок.

а) *Озеро Синевір* – _____
_____ .

б) *Іменник Синевір* – _____
_____ .

в) *Поняття Синевір* – _____
_____ .

Слова для довідок: озеро, природна водойма, поняття, іменник-власна назва, одиничне поняття, водойма, іменник, частина мови.

7. Виконай поділ понять.

а) Частинами мови є _____

_____ .

б) Відмінки бувають: _____

_____ .

в) Дієвідміни поділяють на _____
_____ .

г) Дієслова минулого часу бувають _____

_____.

8. Допиши речення.

Я люблю канікули, тому що _____

